

Nagy értékű kiskultúrák

A gyógynövény iparág jövője címmel tartott szakmai napot a Gyógynövény Szövetség és Termék Tanács (GYSZT). A rendezvény a járvány miatt két évet csúszott az eredeti időponthoz képest, de sajnos az akkori gondok csak részben oldódtak meg, jócskán van még mit tenni az ágazat érdekében, hangsúlyozta köszöntőjében Czirbus Zoltán elnök. Az előadásokban főként a kihívásokról hallhattunk.

Az egyik ilyen a termesztett gyógynövények növényvédelme, ugyanígy ezek a fajok is a hatezer hektárnál kisebb területen termesztett úgynevezett kiskultúrák közé tartoznak, így kevés a használható készítmény. A sok kézimunkaerőt igénylő ágazat megmaradása ugyanakkor a lakosság vidéken tartása érdekében is fontos, mondta Jordán László, a Nébih Növény-, Talaj-, és Agrárkörnyezet-védelmi Igazgatóságának igazgatója.

A kiskultúrák növényvédelmében tehát sok a technológiai hiányosság, amelyek megoldására az Európai Unióban már évekkel ezelőtt külön titkárságot, munkacsoportot alakítottak, de érdemi eredményeket nem igazán tudnak felmutatni. Ezért a Nébih a szakmai szervezetekkel együttműködve próbál a hazai termelők helyzetén könnyíteni, engedély-okirat-kiterjesztéssel vagy szükséghelyzeti engedélyek kiadásával. Az engedély-okirat kiterjesztése egyszerűsített engedélyezési eljárás, amely azt feltételezi, hogy a szernek van alapengedélye valamilyen kultúrára, és az kiterjeszthető akár gyógynövényre is. Ehhez nem kell a gyártó kérelme, beleegyezése sem, ezt kezdeményezheti egy termelő vagy termelői szervezet, de akár a hatóság is. Ennek ellenére mindig egyeztetnek a gyártóval.

Az úgynevezett szükséghelyzeti engedély váratlan, rendkívüli helyzet esetén hasznos, és nem a technológiai hiányok orvoslására szolgál. Nem alapos engedélyezési mód, a kérelmező vagy felhasználó saját felelősségére akár napok alatt kiadható az engedély, ezért a következmények vizsgálatára nincs idő. Bárki kérelmezheti, 120 napos időtartamra szól, néha területi korlátozással (ami általában Magyarország területe, de lehet szűkebb is). Szükséghelyzeti engedély olyan hatóanyagra is kérhető, mely az EU-ban nincs engedélyezve, de a felhasználása nélkülözhetetlen. Ilyenek például a mezei pocok elleni készítmények, melyek nincsenek engedélyezve az EU-ban, de szükséghelyzeti engedéllyel használha-

Jordán László: A termelők érdekében viszonylag sok szükséghelyzeti engedélyt ad ki a Nébih

tók. Emellett arra is van mód, hogy szükséghelyzeti engedéllyel egy arra nem engedélyezett készítményt légi úton kijuttassanak. Mivel a szükséghelyzeti engedélyt kapott szerek felhasználásának a kockázata nagy, az EU próbálja visszaszorítani ezeket az engedélyeket. A termelők érdekében azonban hazánkban elég sok ilyen engedélyt ad ki a Nébih. Magyarországon a gyógynövénytermesztésben 24 készítménynek van alapengedélye, kiskultúrák kiterjesztést ta-

valy 2 termékre kértek, valamint évente 7-13 szükséghelyzeti engedélyt ad ki a Nébih. Ezt az arányt kellene megfordítani, hogy a kiterjesztésből legyen több, a szükséghelyzetiből pedig kevesebb, mondta Jordán László.

Egyszerű anyagok

Az előadást követően az egyik hozzászóló kiemelte, hogy a piaci elvárások az ökológiai gazdálkodás felé tolják a gyógynövényágazatot. A fogyasztók úgy vannak vele, hogy gyógynövény vagy gyógynövénytermék vásárlásakor még a gyümölcshez és a zöldséghez képest is kevésbé szeretnék, hogy az növényvédő szerrel kezelt állományból származzon. Ezért javasolja az egyszerű anyagok körének a bővítését, hiszen az uniós listán 23, a magyarországon csak 15 ilyen anyag van, vélhetően megfeleltetésbeli probléma miatt. Ezeknek az egyszerű anyagoknak a használata segítené a termelést. Például a lecitines kezelés, illóolajos hatásjavítással szélesebb védekezési lehetőséget adna.

A felvetésre Jordán László elmondta, hogy az EU-s listán szereplő egyszerű anyagok nálunk is használhatók. Alapesetben egyszerű anyagot növényvédelmi céllal nem lehet forgalmazni, ezért ezek nem kaphatók gazdaságokban, de

A levendula az egyik legnépszerűbb gyógynövény hazánkban

sok helyen könnyen beszerezhetők. Nem szabad viszont hatásfokozót készíteni, forgalmazni belőlük. Egyszerű anyagból kereskedelmi termék készítését nem engedi az EU-irányelv, de tankkeverékekben használhatók. A növényvédő szernek nem minősülő, növényvédelmi hatással rendelkező anyagok engedélyeztetése egyszerűsített módon lehetséges, itt lehetne az illóolajok helyét megtalálni, mondta Jordán László.

A Gyógynövény Szövetség és Terméktanácsnak van egy munkacsoportja ebben a témában, ebben kérik minél többek részvételét, tette hozzá Czirbus Zoltán.

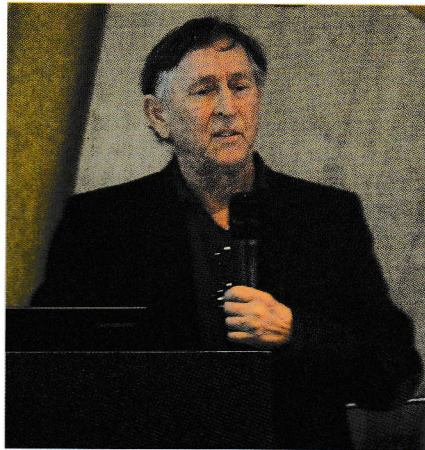
Kibővült termékkör

Az ökológiai gazdálkodás keretei között megvalósított gyógynövénytermesztés, -gyűjtés, -feldolgozás és -kereskedelmet körüljáró előadásnak már a kezdetén elhangzott, hogy gyógynövény esetén kiemelten fontos a bio kategória, tehát a gyógyulni szándékozó fogyasztót ne terheljük még növényvédő szerekkel is. Ugyanakkor a biogazdálkodónak is kell növényvédelemmel foglalkoznia, hogy gazdaságosan dolgozhasson. A bio minősítés ellenőrzésekor nemcsak a papírokat tekintik át, hanem a növényállományt is, amely elárulja, ha környezetkárosító mértékű vegyszerezést folytatnak, mondta Roszík Péter, a Biokontroll Hungária Nonprofit Kft. ügyvezetője.

A biotermesztésben alkalmazott növényvédelmi módszerek is sokat fejlődtek, vannak olyan almatermelők, akik a hagyományos technológiában általános hozam 70-80%-át elérik, és ez nagyon jó arány.

A kereskedelemben sok hívószó elhangzik az élelmiszerekről az alternatívától kezdve a reformon keresztül a natúr, de ezek jelentése viszonylagos, míg a termékek bio minősítése rendeletekkel jól körülhatárolt. A hivatalosan „ökológiai termesztésből származó” megnevezésű termékeken megjelenő „biológiai”, „ökológiai”, „organikus”, „bio” jelzők szinonimák, közülük leginkább az utóbbi terjedt el.

Az ökológiai gazdálkodás szabályozása lefedi a mezőgazdasági alapanyagok termelését, a növények begyűjtését és az akvakultúrát is. 2022. január 1-jétől már nemcsak élelmiszer célú termék kaphat bio minősítést, hanem például a gyapjú is. Kérhetnek kozmetikumokra is biotanúsítványt a gyártóik, és egyebek

Roszík Péter: Csávázott vetőmag használata után újra kell kezdeni az átállást, és továbbra is érvényben van a GMO-tilalom

között a közétkeztető cégek is minősíthetik magukat.

A jelölés kritériumai az előírások betartása, rendszeres ellenőrzés, tanúsítás. Az ellenőrzési rendszerben minden szereplőnek részt kell vennie a termelőtől a feldolgozóig, mondta a Biokontroll vezetője.

A biotermesztés lendületesen terjed világszerte. Európában különösen nö-

Gyógynövények esetén a fogyasztók különösen elvárják a növényvédőszer-mentességet

vekszik a bevont területek száma és a gazdálkodási terület egyaránt. Az európai zöld megállapodás (green deal) során azt tűzték célul, hogy 2030-ra a biotermesztés arányát 25%-ra növelik, és ezt egyes helyeken, például Ausztriában már meghaladták. Hazánk biogazdálkodása is fejlődik, bekerültünk a bio szempontból önmagához képest legjobban fejlődő tíz ország közé, említette Roszík Péter.

Az új uniós biorendeletben lényegi változás nem várható. Néhány dologra azonban figyelni kell, például csávázott

vetőmag használata után újra kell kezdeni az átállási időszakot, és továbbra is érvényben van a GMO-tilalom.

Párhuzamos gazdálkodásnak hívjuk, ha egy gazdálkodó bio minősítésű és hagyományos területekkel is rendelkezik, ám ekkor a két módszerrel jól megkülönböztethető fajokat, fajtákat kell termelni, továbbá térben vagy időben külön kell választani a bio és nem bio alapanyagok feldolgozását. A tiltott növényvédő szerek kezelés bioterületen bűncselekmény, de borvidékeken van némi engedélyezett határérték, mert gyakori a környező területekről átsodródó véletlenszerű szennyeződés. Magyarországon a biogazdaságok felében párhuzamos gazdálkodást folytatnak.

A biotermelésben az összes nem ökológiai termesztésre vonatkozó hazai és EU-s előírást (növényvédelem, tápanyag-utánpótlás, géntechnológia, élelmiszer) be kell tartani, és ezeken felül még a biorendeletnek is meg kell felelni.

A gyógynövényekre az általános öko növényvédelmi szabályok vonatkoznak, ültetvényeknél három év az átállás,

egyéb fajknál pedig pillangós növényt is illeszteni kell a többéves vetésforgóba a nitrogén miatt. A fűszer- és gyógynövények 2-3-4 év múlva kerülhetnek vissza ugyanarra a területre. A tápanyag-utánpótlást pedig talaj- vagy levélanálízisre kell alapozni.

Szabad, nem szabad?

Növényvédő szereket és tápanyagokat csak az engedélyokiratban meghatározott módon lehet kijuttatni. Sarkalatos

pontja a biotermesztésnek a nitrogén-pótlás: mivel szintetikus nitrogéntrágya nem használható, okosan kell tudni azt kiváltani nitrogéngyűjtő növényekkel, zöldtrágyákkal és mikrobiológiai tápanyag-utánpótlással. A foszfor pótlására engedélyezés alatt van egy csontból készült anyag, kálium pótlására pedig a természetes kálisók, riolittufa vagy a zeolittufa is alkalmas, mondta Roszík Péter.

Biotermesztésben különösen fontos a megelőzés, a vetésváltás, és a jó gazdálkodási gyakorlatok alkalmazása. Erre példa a hasznos szervezetek csalogatása, a kártevők riasztása, állományszabályozás, növénytársítás, vektorok kiiktatása. Ha a megelőzés sikeres, akkor a bio növényvédő szerek elegendőek az állomány védelmére.

Sok minden bevethető a természet során. Az édeskömény olaja például lisztharmat ellen nagyon jó hatású, tejsavót és gyümölcscukrot is kijuttathatnak a gazdálkodók növényvédelmi céljal, az ecet ugyanakkor nem használható gyomirtásra biotermesztésben.

Az előadás végén szóba került az öko minősítésű gyűjtött növényi termék, ennél minimumelvárás, hogy olyan helyről származzon, ahol három éven belül nem juttattak ki növényvédő szert. Korábban az erdők alaptól bioterületnek minősültek, de ez megváltozott,

Zámboriné Németh Éva: Fel kell mérni a rendelkezésre álló fajtaválaszték tényleges biológiai, genetikai értékét

mert az egyre több helyen károsító gyapjaspille miatt már az erdők is védelemre szorulnak. A növényeket kíméletesen kell gyűjteni, nem megbontva az élőhely egyensúlyát, elkerülve a felesleges sérüléseket, és csak a hasznosított növényi rész begyűjtése indokolt.

Zöldség, gyümölcs is lehet

A gyógy- és illóolajos növényfajták fenntartása, minőségi szaporítóanyaguk biztosítása már jó ideje rendkívül nehéz

hazánkban, hívta fel a figyelmet Zámboriné Németh Éva, a MATE Gyógy- és Aromanövények Tanszékének egyetemi tanára. A helyzet javításához fel kell mérni a rendelkezésre álló fajtaválaszték tényleges biológiai, genetikai értékét. Fontos tudni, hogy melyek felelnek meg a korszerű fajtákkal szemben támasztott kritériumoknak.

Emellett a magyar gyógynövényága-
zat hungarikum jellegének fenntartása érdekében bővíteni kell a fajtakört, s ebben jelentős szerepet kell szánni a központi forrásoknak. A gyógy- és illóolajos növényfajok fenntartása és szaporítóanyag-termelése a viszonylag kis felületükre tekintettel speciális jogi és pénzügyi szabályozást igényel. Ezek egy 2003-as tanulmány megállapításai, ám napjainkban ugyanolyan időszerűek.

A Nemzeti Fajtajegyzék úgynevezett B fejezetében (fakultatív módon elismert gyógy- és fűszernövényfajták) 22 gyógynövényfaj szerepel, melyek esetén nem követelmény a fajtanévvel történő megjelenés. Ezek mellett találunk gyógynövényeket az A fejezetben is (államilag elismert gyógy- és fűszernövényfajták), amelyeket kötelező fajtanévvel forgalmazni, ilyenek a fehér mustár, a konyhakömény, a mák, az olajlen, a sáfrányos szeklice fajtái.

A zöldségeknél találjuk a gyógynövényként is számon tartott tök-, édeskömény- és cikórafajtákat, a gyümölcsök között pedig a feketebodza-, homoktövis-, málna- és feketeribizske-fajták is szerepelnek. A dísnövények között is van néhány gyógynövény. Jellemzően 60-70 gyógynövényfajt termesztünk, azonban a cickafarknak és az angelikának 2 fajtája található a jegyzékben, az ánizsnek és a kakukkfűnek 6-7, a majoránának és a tárkonynak 16-19 elismert fajtája van, a rekorder a borsos menta 63 fajtával. Egyes fajták többletértéket képviselnek, mint az alapfajok, emelte ki Zámboriné Németh Éva.

A minőségbiztosítás kulcskérdés

A cégeknek a termékfejlesztés, alapanyag-beszerzés, alapanyag-minősítés, gyártás, forgalomba hozatal során mindig szem előtt kell tartani a minőségbiztosítást, hangsúlyozta Kovács Petra, a Herbária Zrt. minőségirányítási vezetője.

A fogyasztói igények magasak, amit sokszor az álgyógyítók, áltudományos

Nemesítési célok

A gyógynövény-nemesítésnek sok a technikai korlátja. A frissen bevezetett fajok nehezen teljesítik a homogenitás követelményeit, emellett a hatóanyagokat és a teljesítményt befolyásoló, növelő tényezők esetükben kevésbé ismertek.

A gyógynövény-nemesítést hátráltató főbb gazdasági nehézségek egyike, hogy a kereslet nem kiegyenlített, és ez nem teszi lehetővé a fajtahasználati díj bevezetését. Emellett a jelenlegi fajták védelme biológiailag, és így jogilag is nehezen oldható meg. A külföldi gyakorlatban a nagy értékű végterméket megalapozó fajtákat gyakran szabadalommal vagy kétoldalú szerződésekkel védik. A fajtanemesítés központi keretéből, a mezőgazdaság támogatásának részeként folyik, így bármelyik termelő hozzájut a nemesített anyagokhoz (szemben azzal a gyakorlattal, amikor egy gyógyszercég nemesít, és nem adja ki a fajtát, hanem magának termelteti). A nemesítés forgalmazói vagy termelői igényeket elégít ki, a kereskedő vagy a termelő (szövetkezet) finanszírozza, majd az anyagot a termelői körön belül őrzi.

Gyógynövények fajtanemesítésének célja lehet a hozam növelése, a drogként használt szervek nagyobb arányú fejlesztése, a regenerációs képesség fokozása, a minőség javítása, a szükséges hatóanyagok szintjének növelése, továbbá a nem kívánt hatóanyagok szintjének csökkentése (pl. mák, orvosi zsálya, édeskömény esetén). Ezek mellett az érzékszervi, küllemi (pl. bazsalikom, körömvirág, mák), a termesztési és technológiai tulajdonságok javítása, más életciklusú változat (pl. konyhakömény, ökörfarkkóró) megtalálása, a könnyebb betakaríthatóság (pl. borsfű, kamilla, macskagyökér) és a betegségek, fagy elleni rezisztencia, tolerancia ugyancsak a fajták gazdasági előnyét alapozzák meg.

cikkek és a divat is generál. Ezek miatt a fogyasztók nagyon komoly gyógyhatást várnak el a gyógynövényalapú termékektől, az elvárt minőség azonban nem tükröződik az elvárt értékesítési árban. Nehéz minden jogszabálynak és a fogyasztóknak is megfelelni.

Kevés a termelő, a gyűjtő, és az emiatti árverseny a minőség rovására megy. A felkínált alapanyagok minősége évről évre romlik, miközben az előírások szigorodnak. A gyógynövények feldolgozása egyedi gépeket igényel, szinte fajoként különbözik a tisztítás módja, de mind költséges, sokszor nagy kézimunka-igényű. A gyorsaság, a higiénia és a nyomon követhetőség az egész folyamatban elvárás, amit dokumentálni is kell. Raktározáskor is meg kell oldani a tételek elkülönítését. A

Tárkonyültetvényt még kevesen létesítettek

biztonságosságot, tisztaságot és az élettani hatást egyaránt szem előtt kell tartani. Minőségi paraméterek között az organoleptikus tulajdonságok, a mikrobiológiai tisztaság (nehézfém-, növényvédőszer- és idegenanyag-mentesség) mellett a beltartalom (hatóanyag) megtartása a cél.

A gyógyhatású termékek gyártására vonatkozóan nincsenek mindenkire érvényes előírások. A gyógynövényalapú gyógyszergyártás (esetükben citromfűtea) extra költségekkel jár: az alapanyaggyártók minősítése, validálások, laborvizsgálatok egyaránt sokba kerülnek. Szigorúak a technológiai előírások. Mindemelllett a gyógyszerként regisztrált gyógytea csomagolása jobban tájékoztatja a fogyasztót, mintha élelmiszerként lenne regisztrálva.

Kevés a szakember, az iparág megjelenése nem elég erős a felsőfokú okta-

tásban, például hiány van gyógyszerészekből és élelmiszermérnökökből.

A forgalmazás kihívásai közt Kovács Petra kiemelte, hogy a többféle termék-kategória miatt eltérőek a jogi szabályozások. A gyógyszer, gyógyhatású készítmény (ez már zárt kategória), étrend-kiegészítő, egyéb élelmiszer, kozmetikai és háztartásvegyipar, állatgyógyászat – mind használhat fel gyógynövényeket. Nehézség továbbá, hogy a kereskedelmi kommunikáció szintén sokféle, a gyógyhatásról való megfelelő tájékoztatás nem egyszerű. A hatósági ellenőrzések nem hatékonyak, mert nagy a termék-választék.

Az előadás végén egy érdekes számítást hallottunk a fogyasztók árérzékenysége és a gyártók nyereségének összefüggéséről. Például egy 20 filteres ka-

millavirágzat-tea ára, ami 95% virágzatot tartalmaz, körülbelül 550 forint. Ezzel szemben az 5% kamillavirágzat-tartalmú (a többi levél, szár) 20 filteres tea 450 forint. Ha az olcsóbbat választja a fogyasztó, akkor több hasznót termel a gyártónak, bár a megvett terméknek nincs gyógyhatása. Ez a trend sok gyártónál a minőség csökkentésére ösztönöz.

Zárásként többen is hangsúlyozták, hogy a gyógynövények jövője az élelmiszerekben és a kozmetikumokban van, nem a gyógyszeriparban. Törekedni kell a minősítésre saját hatáskörben, mert az állami és európai minősítések nem kapnak elég marketinget, így nincs érdemi hatásuk a vásárlói bizalom növelésére. Európai direktíva szabályozza, hogy milyen esetben lehet vagy nem lehet gyógyhatást ráírni egy-egy termékcsoportha.

Nagy Z. Róbert

Egyre népszerűbbek

A tájfajta növények jelentőségére, az egészséges bioélelmiszerek fogyasztására és a fenntartható, ökológiai gazdálkodás-alapú élelmészeti rendszerekre hívta fel a figyelmet a Föld napja alkalmából az Ökológiai Mezőgazdasági Kutatóintézet (ÖMKI). A tájfajta gazdálkodó elődeink generációkon átívelő válogató, szelektáló munkája révén jöttek létre. Az évszázadok során jól alkalmazkodtak a hazai adottságokhoz, és genetikai változatosságuk révén máig megőrizték kiemelkedő adaptációs képességüket. Ezért több közülük ellenállóbb a klímaváltozás okozta hatásokkal és egyes kórokozókkal szemben. A biológiai sokféleség megőrzése érdekében az ÖMKI kutatói arra törekednek, hogy a termesztésből kiszorított tájfajtákat és ősi gabonák visszakérüljenek a köztudatba. Munkájuk eredményeként a tájfajták között egyre népszerűbbek az ÖMKI partnerségében működő bio-kisgazdaság paradicsompalántái, amelyeket idén is bárki beszerezhet a kutatóintézet kínálatából. Idén 24 ezer töre növelték az akcióban elérhető palántakészletet. A *Cegléd*, a *Máriapócs*, a *Gyöngyös* és a *Tolna* tájfajták palántáit a Lidl is kínálja.

A palánták kiskereskedelmi forgalomba kerülésével a fenntartható mezőgazdaságra, az ökológiai gazdálkodás jelentőségére is szeretnék felhívni a figyelmet, hiszen a hazai biotermékek fogyasztásával nemcsak az egészségünkért, de a környezetünkért is teszünk, hangsúlyozta az ÖMKI közleményében Drexler Dóra ügyvezető.

Az elmúlt három évben több ezer kiskertben nevelték e különleges tájfajták gyümölcsét a hobbikertészek. Tavaly pedig óvodás gyerekek ültettek, majd nevelgettek paradicsompalántákat az országos Ovikert program keretében, megismerve a környezetbarát kertészkedés és az egészséges étkezés alapjait.

(MTI)